

30891 Kabinetsformatie 2006

Nr. 2 Brief van de informateur

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 18 december 2006

Hierbij zend ik u, daartoe gemachtigd door Hare Majesteit de Koningin, afschrift van het eindverslag van mijn onderzoekswerkzaamheden naar de inhoud waarvan ik u korthedshalve verwijs.

R.J. Hoekstra

Aan de Koningin

Den Haag, 18 december 2006

1. Opdracht

Op 25 november 2006 heeft u mij verzocht om op korte termijn te onderzoeken welke mogelijkheden op basis van de verkiezingsuitslag aanwezig zijn voor de vorming van een kabinet dat mag rekenen op een vruchtbare samenwerking met de Staten-Generaal. Het onderzoek in deze verkennende fase betrof de bereidheid om aan dat kabinet deel te nemen, de onderwerpen waarover tevoren duidelijkheid zou moeten bestaan en de wijze waarop die duidelijkheid in een volgende fase kon worden verkregen.

Gaarne breng ik u hieronder verslag uit van het door mij verrichte onderzoek.

2. Eerste gesprekken met de fractievoorzitters in de Tweede Kamer

Ter uitvoering van de mij gegeven opdracht heb ik eerst op 28, 29 en 30 november de voorzitters van de fracties in de Tweede Kamer elk afzonderlijk ontvangen. In deze gesprekken heb ik in het bijzonder aan de orde gesteld:

- hoe de uitslag van de verkiezingen voor de Tweede Kamer van 22 november jl. door hen wordt geïnterpreteerd,
- wat deze uitslag vervolgens naar hun oordeel kan betekenen voor de vorming van een kabinet,
- de bereidheid van hun eigen fractie om daar medewerking aan te geven, en
- de onderwerpen die naar hun mening bij de vorming van een kabinet aan de orde zouden moeten komen.

2.1 Duiding van de uitslag

Er is door de voorzitters van de fracties in de Tweede Kamer ten aanzien van de uitslag van de verkiezingen van 22 november jl. op het volgende gewezen.

CDA- en VVD zijn in zetelaantal teruggedaan, wat enerzijds kan worden vertaald als een wens om te komen tot bijstelling van het door hen de afgelopen jaren gesteunde beleid. Tegelijkertijd is het CDA, met de zittende minister-president als lijsttrekker die het gevoerde beleid voluit heeft verdedigd, onmiskenbaar de grootste fractie gebleven. Voorts is naar voren gebracht dat fracties die zetels hebben gewonnen (SP, PVV, ChristenUnie, PvdD), zich sterk hebben 'geprofileerd' ten opzichte van de 'traditioneel' grootste fracties die doorgaans als behorend tot het politieke centrum worden geïdentificeerd (CDA, PvdA, VVD).

Verder is naar voren gebracht dat partijen die zich richten op gemeenschapszin en (Nederlandse) identiteit hebben gewonnen of zich stabiliseren ten opzichte van de wat meer liberaal-individualistisch gerichte partijen.

Veel fractievoorzitters spraken daarom van een complex beeld. Op de vraag naar de mogelijke betekenis van de verkiezingsuitslag voor de mogelijkheden om een kabinet te vormen, en de bereidheid van fracties zelf om daar aan bij te dragen, is door hen het volgende naar voren gebracht.

2.2 Gevolgen voor de vorming van een kabinet en de bereidheid daar aan deel te nemen

De - openbaar gemaakte - adviezen van alle partijen aan u zijn door de fractievoorzitters aan mij toegelicht. Mijn bevindingen daarvan luiden als volgt. Het CDA achtte een spoedige totstandkoming van een kabinetscoalitie noodzakelijk en sloot in beginsel geen van de andere fracties uit voor verdere besprekingen.

De PvdA gaf aan een coalitie tussen CDA, PvdA en SP als meest voor de hand liggend te zien en geen behoefte te hebben andere coalities te verkennen.

De SP had om programmatische redenen een voorkeur voor een coalitie van PvdA, SP en GroenLinks, maar was bereid, nu deze samenstelling geen meerderheid heeft, verkennend te spreken met CDA en met PvdA.

De fracties van VVD, PVV en D66 gaven aan - in uiteenlopende bewoordingen en om verschillende redenen - op grond van de verkiezingsuitslag geen deelname aan een kabinet te ambiëren dan wel (programmatisch) realistisch te achten. De fracties van GroenLinks en van de ChristenUnie gaven aan in deze fase niet te willen deelnemen aan verdere besprekingen over de vorming van een kabinet, omdat hun inziens opties verkend dienden te worden waarbij de SP als grootste winnaar betrokken is. De PvdD adviseerde de vorming van een kabinet te onderzoeken steunend op PvdA, SP, GroenLinks, ChristenUnie, D66 en PvdD. De SGP adviseerde te onderzoeken een kabinet dat steunt op CDA, PvdA en ChristenUnie.

Deze standpunten leidden niet zonder meer tot een meerderheidsopvatting voor één bepaalde, te onderzoeken, coalitiesamenstelling.

Er bleek wel een meerderheidsopvatting om te onderzoeken of de SP als grootste winnaar bereid is deel te nemen aan besprekingen over de vorming van een kabinet. Voorts hebben veel fractievoorzitters gewezen op het belang van stabiliteit van de te vormen coalitie voor de gehele kabinetsperiode.

2.3 Onderwerpen waarover te voren duidelijkheid zou moeten bestaan

Aan alle fractievoorzitters heb ik gevraagd welke onderwerpen van belang zijn voor een coalitieprogramma voor deze nieuwe kabinetsperiode, al dan niet indien hun fractie zou deelnemen aan de vorming van een kabinet. Door nagenoeg allen zijn - niet limitatief - genoemd: internationaal beleid (inclusief (onderzoek naar) vredesoperaties, en defensiebezuinigingen), Europese Unie, overheidsfinanciën (kader 2008-2011; lange termijn houdbaarheid met het oog op de vergrijzing, waaronder financiering AOW; begrotingsbeleid), inkomensbeleid (mede gerelateerd aan de sociale zekerheid en fiscale regelingen), publieke voorzieningen (kinderopvang; onderwijs; de woningmarkt met inbegrip van hypotheekrenteaftrek), jeugd en gezin, medisch-ethische aspecten, zorg (care, inclusief de premiestructuur, en cure), ondernemingsklimaat, (een reeks van onderwerpen samenhangend met) duurzaamheid, integratie en inburgering (waaronder een z.g. 'pardonregeling'), democratische rechtsorde (grondrechten; bestuurlijke organisatie; veiligheid), en maatschappelijke binding/waarden en normen/sociale samenhang (o.a. in wijken in grote steden).

3. Nadere gesprekken

3.1 Met de fractievoorzitters van CDA, PvdA en SP afzonderlijk

Op 1 december heb ik - omdat dat de grootste gemeenschappelijke noemer vormde uit mijn gesprekken op 28, 29 en 30 november - met de voorzitter van de Tweede Kamerfractie van de SP een nader gesprek gevoerd. De heer Marijnissen heeft daar in aangegeven dat de SP zich gelet haar verkiezingswinst verplicht acht om deelname aan een kabinet serieus te onderzoeken. Vervolgens is in dat gesprek een voorlopige inventarisatie van onderwerpen waarover duidelijkheid zou moeten bestaan in een coalitieprogramma met de heer Marijnissen besproken; hij onderkent de nodige zeer stevige discussiepunten, maar constateert dat er voor hem geen breekpunten op voorhand zijn.

Vervolgens heb ik later op deze dag op grond daarvan de voorzitter van de Tweede Kamerfractie van de PvdA ontvangen, en op 2 december 's-ochtends de voorzitter van de Tweede Kamerfractie van het CDA.

Met de heer Bos heb ik eveneens de voorlopige inventarisatie van onderwerpen besproken. Tevens heb ik met hem gesproken over de samenloop van

onderwerpen die zowel thans in de Tweede Kamer aan de orde zijn of worden gesteld als naar verwachting in inhoudelijke besprekingen in de kabinetsformatie moeten worden besproken.

Met de heer Balkenende is de voorlopige inventarisatie van onderwerpen doorgenomen. De heer Balkenende constateerde dat het bereiken van overeenstemming over een aantal van die onderwerpen vitaal is vanuit het oogpunt van stabiliteit van een te vormen kabinet voor een periode van vier jaar.

In het gesprek met de heer Balkenende is eveneens de vraag naar hoe om te gaan met de samenloop van onderwerpen die zowel in de Tweede Kamer als in de kabinetsformatie aan de orde zijn, ter sprake gebracht. Dit leidde hem tot de vraag of de fracties in de Tweede Kamer die mogelijk over een aantal onderwerpen al thans in de Kamer tot een standpunt willen komen, eigenlijk een gezamenlijk onderzoek naar de vorming van een door hen gedragen kabinet prefereren.

Op 2 december 's-middags heb ik om die reden over deze vraag telefonisch contact gehad zowel met de heer Bos als met de heer Marijnissen. Zij hebben elk afzonderlijk aan mij aangegeven dat zulks niet aan de orde is, en hebben elk afzonderlijk de bereidheid bevestigd om over de vorming van een kabinet met de fractie van het CDA te spreken.

3.2 Met de demissionair minister-president

Op 4 december heb ik de demissionair minister-president ontvangen om van hem te vernemen welke 'lopende' onderwerpen mogelijk nog relevant kunnen zijn voor de kabinetsformatie. De minister-president heeft in het bijzonder de aandacht gevraagd voor een ordelijke afronding van de begrotingen voor 2007 in de Tweede Kamer die nog voor de verkiezingen zijn ingediend en waarover nog voor de verkiezingen algemene politieke en financiële beschouwingen hebben plaatsgevonden.

3.3 Tussenconclusie na gesprekken met de fractievoorzitters van CDA en SP, van SP en PvdA, en van PvdA en CDA

Daarna heb ik gesprekken gevoerd - op 6 en 7 december jl. - met achtereenvolgens de fractievoorzitters van CDA en SP gezamenlijk, van SP en PvdA gezamenlijk, en van PvdA en CDA gezamenlijk. Voor deze volgorde heb ik mij gebaseerd op de door de fractievoorzitters uitgebrachte adviezen om eerst de bereidheid van de SP resp. de gezamenlijke bereidheid van SP en CDA om aan de vorming van een kabinet deel te nemen, te onderzoeken. In deze gesprekken zijn ook de in paragraaf 2.3 genoemde onderwerpen verkennend aan bod geweest, zoals in het bijzonder inkomensbeleid, zorg, de woningmarkt, ondernemingsklimaat, Internationaal en Europees beleid, en overheidsfinanciën.

Op 11 december heb ik de fractievoorzitters van CDA, PvdA en SP gezamenlijk ontvangen en, in het licht van de gesprekken die ik met hen afzonderlijk en met hen paarsgewijs heb gehad, het volgende met hen vastgesteld.

In het licht van de gevoerde gesprekken tussen achtereenvolgens de fractievoorzitters van CDA en SP, van PvdA en SP, en van CDA en PvdA had ik onder ogen te zien of voortzetting van het gesprek over de vorming van een kabinet met deelname van elk der drie partijen perspectief zou bieden op de totstandkoming op korte termijn van een kabinet dat mag rekenen op een vruchtbare samenwerking met de Staten-Generaal.

In het bijzonder diende daarbij - mede gelet ook op de adviezen daartoe van alle fractievoorzitters - te worden afgewogen, of, over en weer, voldoende vertrouwen aanwezig was dat voortzetting van de gesprekken stabiele samenwerking op korte termijn in een kabinet naderbij brengt. De inhoudelijke verschillen van mening - over onderwerpen waarover tevoren duidelijkheid zou moeten bestaan bleken talrijk, zwaar, op onderdelen fundamenteel van aard, en gaven onvoldoende reden voor dat perspectief en vertrouwen. Dat gold volgens de fractievoorzitters van CDA en SP in het bijzonder voor de verschillen tussen CDA en SP.

Een onderhandelingsfase van CDA en SP en PvdA zou naar het oordeel van CDA en SP daarin - met het oog op een totstandkoming van een kabinet op korte termijn - geen verandering brengen.

Naar het oordeel van de PvdA was een dergelijke onderhandelingsfase wel denkbaar.

Ik heb daarom mijn verdere verkenning gericht op andere mogelijkheden voor de vorming van een kabinet dat mag rekenen op een vruchtbare samenwerking met de Staten-Generaal. Daartoe heb ik eerst een (korte) algemene consultatieronde gehouden met alle fractievoorzitters. In deze ronde konden alle fracties zowel hun adviezen over de nu te onderzoeken mogelijkheden nader aangeven als hun eigen inhoudelijke verschillen met andere fracties inbrengen.

4. Vervolgconsultaties

4.1 Gesprekken met alle fractievoorzitters

Op 12 en 13 december heb ik achtereenvolgens alle voorzitters van de fracties in de Tweede Kamer gevraagd naar de huns inziens te nemen volgende stappen en naar de bereidheid van hun fractie daar aan bij te dragen.

Uit deze gesprekken is mij het volgende gebleken.

De PvdD pleit voor onderzoek naar een coalitie van PvdA, SP, GroenLinks, ChristenUnie, D66 en PvdD. De fracties van SP, GroenLinks, ChristenUnie en D66 stellen in uiteenlopende bewoordingen deze coalitie geen reële mogelijkheid te achten.

VVD, PVV en D66 zien om verschillende redenen overigens evenmin andere meerderheidscoalities waarin hun fractie begrepen is als (programmatisch) reëel mogelijk. De fracties van SP, VVD, PVV adviseren mede daarom onderzoek naar een coalitie van CDA, PvdA, GroenLinks en/of ChristenUnie.

De fractievoorzitter van de PvdA geeft aan, uit oogpunt van politiek evenwicht, een voorkeur te hebben voor een coalitie waarin GroenLinks participeert. De PvdA wil overgaan naar een volgende fase waarin inhoudelijk onderhandeld wordt, om zo te kunnen vaststellen of de PvdA aan een kabinet kan deelnemen.

GroenLinks stelt zich om verschillende redenen niet beschikbaar voor besprekingen over de vorming van een kabinet van GroenLinks met CDA en PvdA. De fractie van GroenLinks adviseert een onderzoek naar een coalitie van CDA, PvdA en ChristenUnie.

De fractie van de ChristenUnie is beschikbaar voor een inhoudelijk onderzoek met een benoemde combinatie van (i.c. drie) partijen naar de vorming van een kabinet. De fractievoorzitter van het CDA uit voorkeur voor een coalitie met ChristenUnie en PvdA, en is beschikbaar voor een inhoudelijk onderzoek met deze partijen naar de vorming van een kabinet.

4.2 Nadere gesprekken met de fractievoorzitters van PvdA, ChristenUnie en CDA

Vervolgens heb ik op 13 december de fractievoorzitter van de PvdA gesproken, en op 15 december de fractievoorzitter van de ChristenUnie en de fractievoorzitter van het CDA. Hen heb ik verslag gedaan van mijn bevindingen op grond van de gesprekken met alle fractievoorzitters.

De fractievoorzitter van de ChristenUnie heeft de in paragraaf 2.3 genoemde onderwerpen aangevuld resp. nader ingevuld met: ontwikkelingssamenwerking, arbeidsmarkt en werkgelegenheid van in het bijzonder kwetsbare groepen, overdraagbaarheid algemene heffingskorting, positie van vrijwilligers en mantelzorgers, vrijheid van onderwijs, gewetensbezwaren, landbouw en openbaar vervoer mede in relatie met duurzaamheid, en de bereikbaarheid van het Oosten en Noorden van Nederland.

Op 18 december heb ik het concept van mijn eindverslag met hen gedrieën besproken. De hierna geformuleerde bevindingen en het advies wordt door hun drieën onderschreven.

4.3 Bevindingen

Op basis van de in paragraaf 4.1 beschreven standpunten en op basis van de nadere gesprekken met de fractievoorzitters van CDA, PvdA en ChristenUnie heb ik het volgende overwogen.

Ten aanzien van de vraag naar de bereidheid om de vorming van een kabinet te onderzoeken, is onderzoek naar alle in de eerdere adviezen van de fractievoorzitters als politiek min of meer realistisch genoemde coalitiesamenstellingen nu niet

mogelijk omdat één of meer daartoe benodigde fracties niet bereid zijn die samenstelling te onderzoeken, behoudens een samenstelling van een kabinet dat wordt gesteund door de fracties van ChristenUnie, PvdA en CDA.

Ten aanzien van de onderwerpen waarover duidelijkheid zou moeten bestaan is het redelijk te veronderstellen dat deze tenminste - dus niet limitatief - betreffen wat in paragraaf 2.3 is genoemd evenals wat door de fractievoorzitters van CDA, PvdA en ChristenUnie aanvullend is genoemd (in resp. paragraaf 3.3 en 4.2).

Ten aanzien van de wijze waarop die duidelijkheid in een volgende fase kan worden verkregen acht ik de weg van programmatische onderhandelingen door de drie betrokken fracties op basis van evenwaardigheid, gezamenlijkheid en grondigheid, en tevens op korte termijn, aangewezen.

5. Advies

Op grond van mijn bevindingen mag ik u aanbevelen dr. H.H.F. Wijffels te verzoeken een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheid van de spoedige totstandkoming van een kabinet van CDA, PvdA en ChristenUnie.

De fractievoorzitters van CDA, PvdA en ChristenUnie hebben mij aangegeven dat er in de Tweede Kamer waarschijnlijk de wens leeft om deze week een debat te houden over de nu afgeronde fase van de kabinetsformatie. Zij menen dat - gelet op de zeer korte termijn waarop dit debat kan volgen op het uitbrengen van dit verslag - het begin van de volgende fase in de kabinetsformatie wellicht eerst na afloop hiervan zou kunnen worden ingezet. Ik raad u dienovereenkomstig.

Met gevoelens van bijzondere hoogachting,

R.J. Hoekstra